

Handelshøyskolen BI

MAN 50211 Ledelse; makt og mening

Term paper 60% - W

Predefinert informasjon

Startdato:	17-10-2022 09:00 CEST	Termin:	202310
Sluttdato:	22-05-2023 12:00 CEST	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	P		
Flowkode:	202310 10063 IN09 W P		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Navn:

Ingeborg Volan, Ane Gerda Zahl Eriksson

Informasjon fra deltaker

Tittel *:	Forræderens kongstanke – en analyse av Vidkun Quislings lederskap		
Navn på veileder *:	Maria Isaksson		
Inneholder besvarelsen konfidensielt materiale?:	Nei	Kan besvarelsen offentliggjøres?:	Ja

Gruppe

Gruppenavn:	(Anonymisert)
Gruppenummer:	12
Andre medlemmer i gruppen:	

Prosjektoppgave
ved Handelshøyskolen BI

Forræderens kongstanke – en analyse av
Vidkun Quislings lederskap

Eksamenskode og navn:
MAN5023 – Ledelse; makt og mening

Startdato:
17.10.2022

Innleveringsdato:
22.05.2023

Stuedsted:
BI Oslo

Innhold

SAMMENDRAG.....	III
KAPITTEL 1: INNLEDNING.....	1
VALG AV PERSON.....	1
PROBLEMSTILLING.....	1
KAPITTEL 2: BIOGRAFI	2
2.1 AV DEN GUTTEN MÅ DET BLI NOE RART	2
2.2 RUSSLAND – MULIGHETENES LAND FOR DEN NORDISKE RASE.....	2
2.3 MOT ØST MED NANSEN	3
2.4 HAPPY WIFE, HAPPY LIFE?.....	3
2.5 «UNIVERSISMEN» – QUISLINGS STORE IDÉ.....	4
2.6 TIDLIG POLITISK KARRIERE	4
2.7 PARTILEDER MOT EGEN VILJE.....	5
2.8 TIL HITLER.....	6
2.9 STATSKUPP PÅ DIREKTESENDT RADIO	6
2.10 «FARLIGST BLIR JEG ETTER MIN DØD».....	7
KAPITTEL 3: METODE	8
3.1 FORKLARE ELLER FORSTÅ?	8
3.2 POSITIVISMESTRIDEN: DELTAKAR OG TILSKODAR	8
3.3 HVA ER HERMENEUTIKK?.....	9
3.4 KILDEKRITIKK.....	11
3.5 HVORDAN HAR HERMENEUTIKK PÅVIRKET OPPGAVEN.....	12
KAPITTEL 4: DRØFTING	12
4.1 DELPROBLEMSTILLING 1: I HVILKEN GRAD ER QUISLING EN MACHIAVELLISK TAKTIKER? ...	13
4.1.1 Teori: Lærdommen fra «realpolitikens far»	13
4.1.2 Drøfting: Vidkun Quisling – Fortunas sønn?.....	14
4.1.3 Både løve og rev.....	15
4.1.4 Fra høyre til venstre og tilbake igjen	15
4.1.5 Løve omgitt av rever?.....	16
4.1.6 Delkonklusjon og ny forståelse.....	17
4.2 DELPROBLEMSTILLING 2: I HVILKEN GRAD VISER QUISLING NARSISSISTISKE TREKK, OG HVORDAN PÅVIRKER I SÅ FALL DETTE HANS GJERNING?	18
4.2.1 Teori: Narsissisme – til skade eller gagn?	18
4.2.2 Drøfting: Vidkun Quisling, en produktiv narsissist?	20
4.2.3 Sensitiv til kritikk, dårlig lytter som ikke føler behov for veiledning	20
4.2.4 Arroganse og lite empati	22
4.2.5 Konkurransinstinkt, behov for oppmerksomhet og beundring	22
4.2.6 Delkonklusjon og ny forståelse.....	23

4.3 DELPROBLEMSTILLING 3: HAR VIDKUN QUISLING EN KONGSTANKE?	24
4.3.1 Teori: Hva er en kongstanke?	24
4.3.2 Drøfting: Har Quisling en kongstanke?	27
4.3.2.1 Eksistensiell: «I alone can do it»	28
4.3.2.2 Kollektivistisk: Alt for Norge	30
4.3.2.3 Handling: La meg overbevise Hitler og bringe Norge trygt gjennom krigen	31
4.3.3 Delkonklusjon og ny forståelse: Quisling hadde en kongstanke	33
KAPITTEL 5: AVSLUTTENDE DRØFTING OG KONKLUSJON	33
LITTERATURLISTE	37

Sammendrag

I det følgende vil vi gjøre en analyse av hva som var Vidkun Quislings viktigste drivkraft som leder. For å belyse denne problemstillingen, har vi delt den i tre underproblemstillinger:

UP1: I hvilken grad er Vidkun Quisling en machiavellisk taktiker?

UP2: I hvilken grad viser Quisling narsissistiske trekk, og hvordan påvirker i så fall dette hans gjerning?

UP3: Har Vidkun Quisling en kongstanke?

Vi gir først en kort oppsummering av Quislings liv og biografi, før vi fordyper oss i drøftingen av hans drivkraft. For å gjennomføre analysen, har vi anvendt hermeneutisk metode. Dette er en tilnærming mye brukt i humanvitenskapen, og baserer seg på et viktig skille mellom vitenskaper som *forklarer* og vitenskaper som søker å *forstå*. I kapittel tre gjør vi rede for hva fagområdet hermeneutikk innebærer og hvordan det har oppstått, med vekt på bl.a. den norske positivismestridenten på 1960-tallet. I samme kapittel gjør vi rede for sentrale kildekritiske vurderinger vi har gjort i arbeidet med å forstå Vidkun Quisling.

I drøftingen av de tre underproblemstillingene studerer vi Quislings liv og handlinger i lys av teori fra flere områder. Vi lener oss særlig på Machiavellis tanker om pragmatisk lederskap, Maccobys drøfting av narsissisme og narsissistiske ledere og ikke minst begrepet *kongstanke*. Her trekker vi både på Ibsens litterære bruk av begrepet og en kobling til Nietzsches tanker om «vilje til makt», men også senere drøftinger av kongstankebegrepet hos Atle Kittang og Bjartveit og Eikeset.

Avslutningsvis drøfter vi hva vi mener var Quislings primære drivkraft basert på disse teoretiske tilnærmingene. Vår vurdering er at det machiavelliske maktspeillet er underordnet. Vi ser absolutt narsissisme i Quislings personlighet og handlinger, men konkluderer med at det ligger en kongstanke til grunn for at han ble verdenshistoriens mest kjente forræder.

Kapittel 1: Innledning

Quisling. Forræder, sviker, den som dolker sine egne i ryggen. Et av få norske ord som inngår i verdens kollektive vokabular, beskriver en av de nedrigste handlingene man kan tenke seg. Det er blitt så allment og så internasjonalt at man omtrent kan glemme at det skriver seg fra én mann. Et navn. *Vidkun* Quisling.

Valg av person

En av oss er særlig fascinert av ledere som havner på gal side av historien, både i den virkelige og den litterære verden. Hitler, Stalin, Putin, Sauron, Voldemort. Trond Giske? For det kan da ikke ha vært dit – altså til gal side av historien – de tenkte seg. Så hvor var de på vei, slik de selv så det? Hvordan så verden ut fra deres ståsted, og hva ville blitt utfallet hvis de hadde lyktes? Historien skrives fra seierherrenes ståsted. Disse tapte. Deres ettermæle er svertet for alltid. Men hva var deres kongstanke?

Når nettopp Vidkun Quisling ble valgt som oppgavens tema, skyldes det delvis et ønske om å fordype seg i en norsk leder. Han har preget norsk historie og er utskjelt som ingen annen i det norske språk. Samtidig er han en figur vi inntil dette arbeidet har visst ganske lite om, og det ble høsten 2022 utgitt en ny bok som tilfører i alle fall ett nytt perspektiv til spørsmålet om hvorvidt han hadde en kongstanke. På første studiesamling ble vi også påmint noe vi for så vidt var klar over: Vidkun Quisling var selveste Fridtjof Nansens nestkommanderende under hjelpearbeid i Ukraina etter første verdenskrig og den russiske revolusjon. Nasjonalskurken var utvalgt av nasjonalhelten. Hvor gikk det galt?

Problemstilling

Hvorfor blir Vidkun Quisling verdens største forræder? For å besvare dette har vi følgende hovedproblemstilling:

Hva er Vidkun Quislings viktigste drivkraft?

For å kunne besvare hovedproblemstillingen, har vi delt den opp i tre underproblemstillinger:

UP1: I hvilken grad er Vidkun Quisling en machiavellisk taktiker?

UP2: I hvilken grad viser Quisling narsissistiske trekk, og hvordan påvirker i så fall dette hans gjerning?

UP3: Har Vidkun Quisling en kongstanke?

Kapittel 2: Biografi

2.1 Av den gutten må det bli noe rart

Han var en begavet gutt. Eldste sønn av prost Jon Qvisling (som skrev familienavnet med v) og hustru Anna ble født 18. juli 1887 og vokste opp på prestegården Moland i Fyresdal. Familien fulgte far til kapellanstilling i Drammen i 1893. Der begynte Vidkun rett i 2. klasse (Dahl, 2004). Han kunne verken skrive eller regne og ble ertet for sin brede dialekt, «men tok sitt monn igjen i det som både før og siden var Quislingbarnas måte å hevde seg på: en ubøyelig vilje til ved hardt arbeid å lese seg fram til nummer én i klassen» (Dahl, 2004, s 26). Det lyktes, for å si det mildt. Etter Særdeles som hovedkarakter til artium, begynte han på offiserstudier i Kristiania i det spente unionsoppløsningsåret 1905. Han gikk ut av Krigsskolen med tidenes beste karakter og ble rangert som nummer én av kadettene til ansettelse i generalstaben (Lorentzen, 2022).

2.2 Russland – mulighetenes land for den nordiske rase

Quisling var ikke politisk engasjert som ung. Ved utbruddet av første verdenskrig holdt han med tyskerne, men flyttet under krigen sin sympati nærmere alliert side. (Dahl, 2004). I generalstaben spesialiserte han seg på Kina, men den kinesiske revolusjonen i 1911-12 stoppet det prosjektet. Russland ble hans nye tildelte land, og den russiske revolusjon ga muligheten: Da stillingen som militærattaché ved den norske legasjonen ble ledig, søkte han og fikk den. I Russland fant han kaos, sultedød, forsyningssvikt. Men han ble imponert over bolsjevikene, og han rapporterte til generalstaben at de revolusjonære lederne hadde en vanskelig oppgave de så ut til å være godt kvalifisert til å løse.

Samtidig ble Quisling kjent med en annen norsk offisersutsending til Petrograd som hadde tjent gode penger på sagbruk i Arkhangelsk og så forretningspotensial i Russland. Fredrik Prytz ble en av Quislings nærmeste og avgjørende for hans

videre karriere, selv om de etter syv måneders samvær fortsatt ikke var «dus». Sammen utviklet de en drøm om Russland som et mulighetenes land for Norge. Naturressursene var store, men den slaviske befolkningen var den nordiske rase underlegen, slik Quisling så det. Russland var jo, ifølge et vanlig norsk historiesyn på denne tida, grunnlagt av vikinger. «Den nordiske rase hadde en særlig oppgave, ja en misjon, her. Å se og vurdere korrekt de langsiktige muligheter – som var forretningsmessige, strategiske og til og med sivilisatoriske – på tross av de kortsiktige farene», mente Quisling (Dahl, 2004, s. 46).

Quisling rapporterte til Norge om terror og henrettelser under den bolsjevikiske andre revolusjonen, men også hvordan kommunistene lyktes med å bygge opp en stadig mer fungerende stat. Han ble kjent hjemme som en særdeles dyktig Russland-ekspert, og hans rapporter ble lest av både konge og utenriksminister. Han var tidlig ute med å analysere bolsjevikenes behov for å bygge bånd til proletarbevelser i andre land og advarte mot revolusjonære bevegelser i andre land og risikoen for russiske framstøt mot Nord-Norge for å sikre tilgang til isfrie havner. Men situasjonen i Russland ble stadig farligere, og i desember ble Quisling hjemkalt (Dahl, 2004).

2.3 Mot øst med Nansen

Etter retur fra Sovjetunionen søkte Quisling ny post i Helsingfors for å følge Sovjet på så nært hold som mulig. Der møtte han Fridtjof Nansen, Folkeforbundets høykommisær for russiske flyktninger. Nansen var på jakt etter medarbeidere til hjelpearbeidet for det hungersrammede Ukraina (Dahl, 2004). Quisling fikk permisjon fra generalstaben og dro til Kharkiv, hovedstaden i Ukraina. Der framskaffet han unik statistikk over sultsituasjonen: Av 26 millioner ukrainere var åtte millioner rammet av hungersnøden. Folk spiste hunder og katter. Quislings rapport fra Ukraina til Folkeforbundet ble publisert med kart og fotografier og mobiliserte store internasjonale hjelpesendinger. Quisling selv fikk ansvar for logistikk og distribusjon og viste seg som en effektiv og sta administrator (Dahl, 2004).

2.4 Happy wife, happy life?

Quisling dro fra Ukraina som gift mann. 17 år gamle Alexandra Voronine jobbet på kontoret han drev. Alexandra beskrev ekteskapet som et slags oppdragerforhold med en mye eldre mann. Quisling oppga senere at formålet var å ta vare

på henne, «at se Alexandra bevart som et godt menneske og sikret en god fremtid» (Dahl, 2004, s. 57). Alexandra hevder hun ble gravid og at Quisling på et tidspunkt tok henne med til Sovjet for en abort hun ikke ønsket (Dahl, 2004; Lorentzen, 2022). Hva som var ekteskapets egentlige hensikt er ikke åpenbart, men det skal ikke ha vært uvanlig at utlendinger giftet seg med russere og ukrainere for å hjelpe dem ut av landet (Dahl, 2004). Uten å være skilt fra Alexandra giftet uansett Quisling seg i 1923 med Maria Pasesjnikova (Dahl, 2004). Han returnerte til Norge med ny kone og forventet at familien skulle anerkjenne at hun de tidligere hadde møtt som hans hustru, nå var hans pleiedatter. Det skjedde ikke uten kontrovers og reaksjoner fra familien (Dahl, 2004, s. 61-66). Alexandra forsvant ut av familien etter et besøk hos en tante i Sør-Frankrike samme sommer, mens Vidkun og Maria Quisling forble gift til hans død i 1945 (Dahl, 2004).

2.5 «Universismen» – Quislings store idé

Gjennom hele livet var Quisling opptatt av filosofi, religion og de store sammenhengene i livet. Han skrev til stadighet på et filosofisk verdenssyn kalt universismen. I Nasjonal Samling (NS) var førerens store filosofiske verk en kjent størrelse (Dahl, 2004). Hans universistiske filosofi ble aldri ferdigstilt eller utgitt, men prosjektet forble sentralt i hans liv. I forordet til «Universismen» formulerer han prosjektet slik: «Den oppgave jeg har hatt for öie i denne bok, er den störste et menneske kan sette sig, nemlig, å tenne et nytt lys for menneskene, å skape en ny verdens- og livsanskuelse i tilslutning til erfaring og videnskap.» (Quisling, 2018, s. 25, alle språklige feil er forfatterens egne).

2.6 Tidlig politisk karriere

Mens Quisling-paret var i Russland, overtok Stalin makten i kommunistpartiet. Ekteparet vendte tilbake til Norge for godt i desember 1929, mens Stalins likvidering av storbøndene og kollektivisering av jordbruket var i full gang. Quisling fikk observere hvordan bolsjevikregimet han ti år tidligere hadde respekt for, gjennomførte «den störste sosiale omveltningen i Russlands historie» (Dahl, 2004, s. 80). Etter hjemkomsten gjorde Quisling forsøk på å selge russiske og ukrainske kunstverk han hadde kjøpt gjennom oppholdene i øst – en utfordring i ettervirkningene av Wall Street-krakket i 1929, også siden det viste seg at de fleste «verkene av de store mesterne» var forfalskninger. I flere perioder gjennom 1930-tallet hadde Quisling økonomiske problemer. Samtidig etablerte vennen

Fredrik Prytz, som hadde vært hans kollega på delegasjonen i Petrograd, en krets bestående av borgerlig orienterte høytstående menn i Oslo. Hans hensikt var å skyve den hjemvendte Quisling, som han mente var en visjonær tenker, inn i begivenhetenes sentrum (Dahl, 2004, s. 85).

Prytz og Quisling etablerte organisasjonen Norsk Folkereisning, en samling konservative menn fra det bedre borgerskap, våren 1931. Etter et kaotisk stiftelsesmøte der mange av kandidatene til sentralkomiteen ikke var spurt på forhånd, fikk Quisling fungere som styre alene. Slik ble prinsippet om en eneveldig parti-fører etablert for det som kan ha vært første gang i Norge (Dahl, 2004, s. 91). Folkereisningen måtte dog innsette Prytz som leder bare to måneder senere: Vidkun Quisling var blitt forsvarsminister i Bondepartiets nye regjering.

2.7 Partileder mot egen vilje

30-tallet var klassekampens og depresjonens tid, samtidig som kommunisme og nazisme/fascisme var på frammarsj i Europa. Etter Menstadslaget, der en kommunistledet demonstrasjon jaget konstabler fra Statspolitiet på flukt i juni 1931, besluttet regjeringen ved forsvarsminister Quisling å sende inn tropper fra Forsvaret mot streikende arbeidere. Quisling viste ellers liten sans for det partipolitiske spillet og parlamentariske spilleregler og var stadig i konflikt med sin egen statsminister. Han hadde overraskende appell som folketaler. Hans politiske mot og vilje til å konfrontere arbeiderbevegelsen og kommunistene vakte gjenhør og ga ham popularitet i konservative kretser (Dahl, 2004). I februar 1933 ble Bondeparti-regjeringen felt. Under en uke senere vedtok Norsk Folkereisning å omdannes til et politisk parti: Nasjonal Samling (Dahl, 2004). Plutselig var Quisling blitt partileder.

NS oppnådde i 1933 omtrent 3,5 prosent av stemmene og var større enn f.eks. Norges Kommunistiske Parti eller nystiftede Kristelig Folkeparti. Men det var ikke nok til et eneste stortingsmandat. Gjennom 30-tallet ble ikke NS noen stor aktør i norsk politikk, selv om Quisling selv trodde han hadde bred, men uuttalt støtte i befolkningen. Kontroversielle ble de uansett. NS-medlemmer uniformerte seg og laget egne partisanger. De innførte «den gamle norske hilsen» med høyre hånd strakt ut, samt hilsningsropet «heil og sæl» (Dahl, 2004).

2.8 Til Hitler

Quisling møtte nazismens sjefsideolog Alfred Rosenberg gjennom et norsk NS-miljø i Tyskland og ble så påvirket at han gikk over til antisemittismen som politisk ideologi i 1935: «Intellektuelt sett innebar dette et enormt fall. Quisling, som ellers la vekt på fakta, statistikk og konkrete data, henga seg fra nå av til vage og omtrentlige uttrykk ved å påstå at en jødisk «verdensliga» hadde avleggere i Norge» (Dahl, 2004, s. 140).

For Quisling var det tydelig at det brygget opp til en ny storkrig i Europa (Dahl, 2004, s. 157). Han så det som den viktigste oppgaven å sikre Norges nøytralitet. I desember 1939 reiste Quisling i hemmelighet til Berlin og klarte å få foretrede for Hitler. Her presenterte han Der Führer for tanker om at det var sannsynlig at britene ville besette Norge og foreslo et scenario der han selv, som eventuell norsk regjeringssjef, ville kunne inngå i en allianse med Tyskland dersom norsk nøytralitet skulle trues (Dahl, 2004).

2.9 Statskupp på direktesendt radio

Nøytraliteten gikk fløyten våren 1940. 8. april minela britene norsk farvann. 9. april kom den tyske invasjonen. Hitlers styrker agerte uten forhåndsvarsel til Nasjonal Samling og uten planer for noen ny norsk regjering. De skulle sette inn et tysk styre, men dette hadde Quisling ingen kunnskap om. Dette kaoset var bakteppet for det som har skrevet Quislings navn inn i ord- og historiebøker, historiens første statskupp på direktesendt radio (Dahl, 2004; Lorentzen, 2022). Han tok makten, men måtte tre til side allerede 15. april 1940 til fordel for et administrasjonsråd utgått fra Høyesterett og embetsverket. Nygaardsvold og kong Haakon satt i London og oppildnet det norske folk til motstand via BBC-sendinger. Med svært god hjelp av Winston Churchill ble Quislings navn snart brukt over hele verden som synonym for landssvik. (Dahl, 2004; Lorentzen, 2022).

Hitler innsatte Reichskommissar Joseph Terboven til å overta den sivile makten i Norge. Kun etter Hitlers direkte beskjed ble Terboven nødt til å forholde seg til Quisling. Gjennom hele krigen var de to periodevis i konflikt om styringen av Norge. Men Hitlers beskyttelse holdt: I september 1940 ble NS anerkjent som eneste lovlige politiske organisasjon i Norge, og 1. februar 1942 sto Quisling ved

målet: Han ble innsatt som ministerpresident for en egen, norsk regjering. Men hans arbeid under krigen ble alt annet enn enkelt. Som ministerpresident ble han nødt til å gjennomføre tyskernes politikk i Norge, uavhengig av hva han mente selv (Dahl, 2004). Størstedelen av det norske folk var slett ikke positivt innstilt til denne regjeringen. Quisling hadde feilvurdert det Dahl omtaler som «det forargerlige, det skamløst usmakelige i at en politiker og offiser faller sin konge og regjering i ryggen i nødens stund når en fremmed makt slår til i ly av nattemørket» (Dahl, 2004, s. 212) Selv innenfor NS var 9. april-kuppet så kontroversielt at medlemmer falt fra.

Et mål for Quisling var å sikre Norges uavhengighet og en selvstendig regjering under et Stor-Tyskland. Til og med en union med Tyskland med felles forsvars- og utenrikspolitikk la han fram som en løsning og foreslo at Norge burde yte militær innsats for den felles saken. Dét argumentet vant gehør i Berlin og førte til opprettelsen av norske Waffen SS vinteren 1941 (Dahl, 2004). Deportasjonen av de norske jødene i desember 1942 ble stående som en skamlett på Quislings ettermæle. Selv om det er uklart hva han visste om tyskernes aksjon på forhånd, hadde hans regjering ordnet lovhjemler for arrestasjonene og beslagleggelsen av jødernes eiendom (Dahl, 2004; Lorentzen, 2022).

2.10 «Farligst blir jeg etter min død»

Fra vinteren 1942-43 var det åpenbart at Aksemaktene ville tape krigen. Quisling var ikke naiv, men talte utad om potensialet for tysk seier så lenge det lot seg gjøre. Som ministerpresident forsøkte han å redusere ressursutbyttingen av Norge fra tysk side. Mot slutten av krigen handlet retorikken hans mer om trusselen fra kommunismen og faren for en bolsjevik-invasjon i Norge enn om æren som var å finne ved tysk-nordisk ekspansjon i Ukraina og Russland (Dahl, 2004).

Det er uklart hvordan Quisling trodde han ville bli bedømt av ettertiden, men så sent som våren 1945 uttrykte han ønske om å trekke seg tilbake som sogneprest i Fyresdal etter krigen. I mai 1945 lot han være å flykte, selv om mulighetene var til stede (Lorentzen, 2022). I stedet møtte han opp for Hjemmefrontens ledelse og ble fengslet 9. mai. Sine siste måneder tilbrakte han i fengsel. Han ba, snakket med fengselspresten, fikk besøk av Maria, skrev på «Universismen» og forberedte

forsvaret. Hva han tenkte om sitt eget virke, er vanskelig å vite. Under riksrettssaken innrømmet han aldri skyld og uttalte aldri anger (Dahl, 2004).

Vidkun Quisling ble henrettet ved skyting morgenen 24. oktober 1945. Til det siste framholdt han at alt han hadde gjort, var for å ivareta norsk selvstendighet og beskytte Norge. Han var overbevist om at ettertiden ville renske ham og gi ham et strålende ettermæle, lik Hellig Olavs. «Farligst blir jeg etter min død,» hevdet han. Hans siste ord før skuddene falt, var «Jeg er uskyldig!» (Dahl, 2004).

Kapittel 3: Metode

3.1 Forklare eller forstå?

Hvordan kan vi forsøke å forstå Quislings motivasjon? Til dette prosjektet trengs humanvitenskapens verktøykasse. Johann Gustav Droysen (1808-1889) var en tysk historiker som forsøkte å trekke et skille mellom naturvitenskap og humaniora ved å skille mellom «å forklare» og «å forstå». Han mente at skillet mellom disse to vitenskapene bunnet i skillet mellom de objekter som ble studert. Droysen hevdet at historievitenskapen var utforskning av resultater av menneskelig virksomhet, yringer som litteratur, arkitektur, politikk og teknologi, noe vi kan *forstå*. Naturvitenskapens domene var derimot utforskning av naturfenomener vi ikke kan forstå, men *forklare*.

3.2 Positivismestriden: Deltakar og tilskodar

Det som gjerne kalles «positivismestriden» oppsto på 1960-tallet og betegner en strid mellom to ulike vitenskapssyn. Mens positivisme er forankret i naturvitenskapen, er hermeneutikken forankret i humanvitenskapen. Naturvitenskapen handler om å se på verden som noe som skjer gjennom en årsak-virkningssammenheng og objektivt kan studeres og måles fra et nøytralt ståsted (Krogh et al., 2014).

Den norske positivismestriden sprang ut fra to tekster av Hans Skjervheim, «*Deltakar og tilskodar*» og avhandlingen «*Objectivism and the Study of Man*», begge fra 1957. Denne norske positivismestriden knytter seg til en metodedebutt i samfunnsvitenskapen og blir i Norge ofte beskrevet som en strid mellom

Skjervheims fenomenologisk-eksistensialistiske perspektiv og Arne Næss' mer eller mindre logisk positivistiske og behavioristiske filosofi (Krogh et al., 2014). Næss sto for en posisjon som kan kalles scientistisk og positivistisk, mens Skjervheim kritiserte dette: «Ein kan prinsipielt ikkje objektivera seg sjølv. Eg kan rettnok sjå på meg sjølv som eit faktum, men det inngår ikkje i dette faktum som eg ser eller konstaterer, **at** eg ser og konstaterer» (Skjervheim, 1996, s.73, vår utheving).

Skjervheims hovedpoeng er at det er umulig å være nøytral når man studerer fenomener innen samfunns- og åndsvitenskapen. Forskeren er selv en deltaker i det samfunnet hen studerer, med sine oppfatninger og kultursyn, i dialog med den vi studerer. Hen er dermed ute av stand til å være en upartisk betrakter. Skjervheim hevder forskeren må forholde seg til oppfatningene til dem hen forsker i. Er de sanne eller falske, holdbare eller uholdbare, berettigede eller uberettigede? Denne måten å forholde seg til oppfatningene i det samfunnet den handler om og ikke bare registrere dem som objektivt faktum, kaller Skjervheim *kritisk* vitenskap (Krogh et al., 2014).

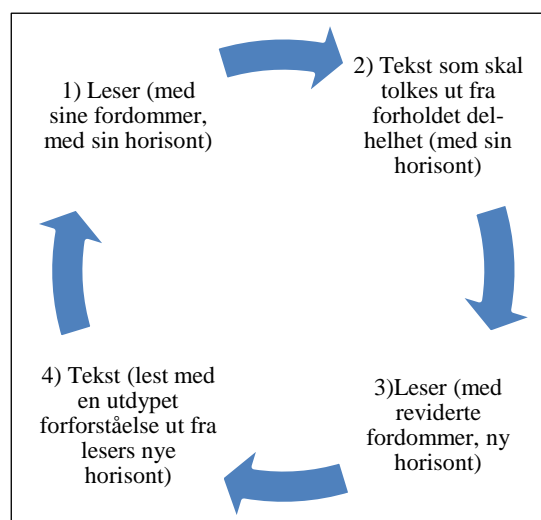
3.3 *Hva er hermeneutikk?*

For å besvare spørsmålet om Quislings drivkraft, har vi anvendt hermeneutikk, også kjent som forståelses-, menings- og tolkningslære. Ordet kommer fra det greske “hermenéuein”, som betyr å tyde, oversette og utlegge (Schlingmann, 1985). Hermeneutikk er forankret i humanvitenskapen og omfatter alle kjennetegn ved og utfordringer knyttet til menneskers forståelse av noe og hvordan man går fram for å oppnå forståelse.

Når vi tar for oss hermeneutikk, gjør vi det med utgangspunkt i Hans Georg Gadamer oppfatning av hermeneutikk, beskrevet i «Warheit und Methode» fra 1960. Gadamer beskrev hermeneutikk som noe mye mer generelt enn en vitenskapelig metode. Han mente i grunnen at hermeneutikk ikke er en metode i det hele tatt, men en generell filosofisk teori om hva forståelse er. Uttrykket «hermeneutisk metode» er derfor meningsløst for Gadamer (Krogh et al., 2014). For å forstå Gadamer hermeneutikk må vi ta for oss noen sentrale begreper, alle referert fra Krogh et al., 2014:

- **Fordommer og forforståelse:** Ifølge Gadamer forutsetter enhver forståelse en annen forutgående forståelse (forforståelse). Dette kaller han fordom. Alle går rundt med en forforståelse. For Gadamer er fordom et positivt begrep og en forutsetning for å forstå fortiden. Fordommer kan korrigeres. Han skiller mellom legitime og ikke legitime fordommer hvor de ikke legitime, uberettigede, fordommene kan hindre oss i å forstå. Uberettigede fordommer er oftest personlige.
- **Horisont:** Gadamer bruker begrepet «horisont» som et bilde på hva forståelse er. Enhver persons forståelseshorisont kan endre seg fordi vår horisont beveger seg med oss, vi får ny forståelse som kan gi nye syn på det vi studerer. En horisont handler om delte forutsetninger som er felles for individer i en gitt tidsperiode, kultur eller en studieretning.
- **Horisontsammensmeltning:** Når man arbeider med forståelse av et verk, er det i den hermeneutiske sirkel et forhold mellom to horisonter; leserens horisont og verkets horisont. Verket man studerer, er et resultat av en forståelseshorisont i den tid og under de forutsetninger verket er produsert i. Leseren tilpasser sin horisont ettersom man penetrerer verket. Gadamer kaller denne tilnærmingen mellom leseren og verkets horisont en *horisontsammensmeltning*. Horisontsammensmeltning er et ideal i hermeneutikken.
- **Del-helhet og hermeneutisk sirkel:** Den hermeneutiske sirkel representerer et prinsipp for forståelsen av en tekst hvor «de enkelte deler av en helhet (får) sin forståelighet gjennom sitt forhold til denne helheten og dens andre deler» (Flacius, sitert etter Wilhelm Ditley i Krogh et al., 2014, s. 224). Den forståelsen vi oppnår av delene i en tekst, virker så tilbake på forståelsen av helheten og så videre. Denne forståelsen var i evolusjon gjennom sirkelen, ettersom man ikke kunne forstå alt på en gang. I læren om den hermeneutiske sirkel lå vekten på å forstå helheten. Uten forståelse for helheten kunne forståelsen for enkeltdeler bli feilaktige.

I Gadammers (og Heideggers) teori om den hermeneutiske sirkel er leseren trukket inn i sirkelen. Det er leserens forforståelse som preger hvordan hen forstår teksten, inkludert de historiske forholdene leser og tekst lever i eller har levd under. I sirkelen foregår en kontinuerlig kritikk og korrigering av egne fordommer. Reviderte fordommer vil gi leseren en ny horisont.

(Figur gjengitt fra Krogh et.al. 2014, s. 249)

3.4 Kildekritikk

Når vi studerer Vidkun Quislings liv og virke, gjør vi det med utgangspunkt i flere kilder. Med den hermeneutiske tilnærmingen kan vi betrakte både hans liv og de ulike kildene som beskriver hans liv og handlinger som verkene vi studerer. Enkelte av kildene er formulert av Quisling selv, som manuskriptet til «Universismen» (Quisling, 2018) og radiotalen han holdt 9. april 1940 (Quisling, 1940). Her kan vi gå ut fra at ord og innhold er gjengitt som han selv ville ha formulert dem. Våre analyser av disse som uttrykk for Quislings tanker og gjerninger kan derfor gjennomføres uten større forbehold. Samtidig er de rent subjektive uttrykk for hvordan han betraktet verden. Vi må også ta med i betraktningen at «Universismen» aldri ble ferdigstilt av forfatteren selv og først ble utgitt flere tiår etter hans død. Det er uklart hvilke tanker som kom til tidlig og sent i hans liv. Redaktørene har i sitt forord til utgivelsen redegjort for de vurderinger de har gjort underveis i publiseringen.

Andre kilder gir andre utfordringer. De som skriver med utgangspunkt i Quislings samtid, som hans adjutant Per Jahr (Jahr, 2002), vil ha en god forståelse av politiske og samfunnsmessige forhold. De vil likevel være preget av hvilket forhold de hadde til Quisling og hvorvidt de var positive eller negative til hans politikk. Kilder som er utgitt etter krigen kan også være formulert med ønske om å framstille forfatteren selv i et positivt lys.

Mest vekt har vi lagt på biografien «Quisling – en norsk tragedie» av Hans Fredrik Dahl (Dahl, 2004). Boka er en noe forkortet versjon av flere Quisling-biografier fra samme forfatter. Verket er skrevet av en anerkjent professor i historie, basert på et stort antall kilder og utgitt på et kjent akademisk forlag. Forfatteren stiller en rekke spørsmål til ulike kilders troverdighet, og vi har grunn til å tro at han som historiker er i stand til å vurdere dem godt. Samtidig må vi ta høyde for at hans verk er utformet flere tiår etter krigen og Quislings død. Dahls forståelse av hans liv og begivenheter er dermed sannsynligvis preget av samfunnssynet og oppfatningen av Quisling i etterkrigstida.

Journalist Trude Lorentzen utga boka «Quislings koffert» basert på en podkast ved samme navn (Lorentzen, 2022). Da denne i stor grad baserer seg på Dahls arbeider har vi lagt mindre vekt på den som biografisk kilde, men viser i noen tilfeller til detaljer nevnt her som ikke er gjengitt i andre kilder. Dette gjelder særlig episoder knyttet til Quislings første kone, vurderinger av hans psyke samt nedtegnelser gjort av fengselspresten på Akershus festning som ikke tidligere har vært kjent. Forfatteren er journalist, ikke historiker, og historier kan være gjengitt av journalistisk interesse også der de er mer usikre. Vi forholder oss også i noen tilfeller til avisartikler, som vi må behandle med samme grad av usikkerhet.

3.5 Hvordan har hermeneutikk påvirket oppgaven

Når vi skal studere Vidkun Quisling, stiller heller ikke vi med blanke ark. I vår forforståelse ser vi Quisling hovedsakelig som en opportunist som grep makta i Norge ved et statskupp 9. april 1940, og vi vet at han var blant de siste som ble dømt til døden i Norge. Vi vet også at han var en konservativ politiker som var forsvarsminister for Bondepartiet på 1930-tallet – og i våre hoder er han selvsagt verdens mest berømte landssviker. Vi vet jo hvordan det gikk med Quisling. Denne oppfatningen vil nok prege vår analyse.

Kapittel 4: Drøfting

Det vi først og fremst forsøker å forstå, vår hovedproblemstilling, er hva som er Quislings viktigste drivkraft.

4.1 Delproblemstilling 1: I hvilken grad er Quisling en machiavellisk taktiker?

Rettsoppgjøret etter krigen dømte ikke bare Quisling til døden. Han ble også analysert og satt i bås: Han var en maktsyk opportunist som ofret sitt fedreland for makt og penger (Dahl, 2004). Dette er også vår forforståelse. Så: Er det makt, posisjon og taktikkeri som er de viktigste drivkreftene for Quislings virke?

4.1.1 Teori: Lærdommen fra «realpolitikkens far»

For å forstå dette, trenger vi teori fra en annen mann hvis navn er et begrep: Niccoló Machiavelli (1469-1527). Han omtales gjerne som «realpolitikkens far» (Bjartveit, 2020). Hans verk *Fyrsten* ble skrevet som en lærebok i ledelse for de florentinske herskerne, inspirert av krigsherren og kardinalen Cesare Borgia. For ettertiden er den et av de viktigste verkene om pragmatisk ledelse og makt. Hans store spørsmål er hvordan man lykkes som leder i en verden der ikke alle trekker i samme retning, full av tilfeldighet, irrasjonalitet og ustabilitet (Bjartveit, 2020).

Machiavelli er spillteoriens og maktpolitikkens mann. Han skriver under på at hensikten helliger middelet og mener ambisiøse ledere kan kontrollere omtrent halvparten av sin omverden. Den andre halvparten er opp til tilfeldighetene (Bjartveit et al., 1996). Ledere som lykkes, innehar *virtú*. Dette må ikke forveksles med det engelske ordet «virtue», men kan heller oversettes med det norske *dygd*; besluttsomhet, mot, storsinn og selvstendighet iblandet hensynsløshet og en jakt på ære. Du skal være handlekraftig, ta sjanser og gripe de mulighetene som byr seg for å fremme din sak og dine planer, *occasione*. Og skjebnen, *Fortuna*, smiler til den som prøver seg og tar sjanser, ikke til den som sitter og klager og venter på perfekte forhold (Badaracco, 1997).

Machiavelli mener effektive ledere besitter egenskapene til to dyr: reven og løven. *Løven* representerer det sterke og modige, *virtú*, inspirert av episke og historiske helter som Akillevs og Julius Cæsar som ikke overkompliserer ting. En løve har handlekraft og dristighet. Du gjør det du må for å oppnå det du vil, også der det krever drastiske tiltak og onde handlinger (Badaracco, 1997).

Reven representerer en annen side ved vellykkede realpolitiske ledere; ikke det onde, men det lure, det smarte – *occasione* og *Fortuna*. Lederen som har revens egenskaper, kan sjarmere og manøvrere seg til det meste. Hen er en trickster, som

den *street-smarte* gangsteren. Reven har evnen til å lese det realpolitiske spillet og posisjonere seg, jobber gjerne i det skjulte og unngår å bli trengt opp i et hjørne. Du får til det du vil med list heller enn brutal maktbruk. Ingen vet egentlig helt hvor de har deg. Machiavellis syn på reveaktige ledere er inspirert av pragmatikere og politikere som Odyssevs (Bjartveit, 2020, s. 129).

4.1.2 Drøfting: Vidkun Quisling – Fortunas sønn?

Quislings aller mest kjente handling som leder er et eksempel på å gripe muligheten, *occasione*: Han tar sjansen som byr seg 9. april 1940.

Hitlers tropper som skulle fått kontroll over konge, storting og regjering blir stoppet av en annen løve av en leder: Kommandanten på Oscarsborg senker «*Blücher*» uten å vente på ordre. Tyskerne står i Oslos gater uten å ha kontroll. Konge og regjering er på flukt. Det oppstår et maktvakuum. Quisling ser muligheten til å danne en ny regjering og forhandle med tyskerne om fred og en legal tysk ankomst til Norge (Dahl, 2004). Gjennom en kontakt på den tyske legasjonen «bløffer han seg inn» i NRKs studio, som er besatt av tyske soldater, og offentliggjør på direkte radio at han har overtatt regjeringsmakten (Helljesen, 2015).

«Under disse omstendigheter er det den nasjonale samlingsbevegelses plikt og rett å overta regjeringsmakten for å verne om det norske folks livsinteresser og Norges sikkerhet og selvstendighet. (...) Ved felles anstrengelser og alles godvilje skal vi berge Norge fritt og frelst gjennom denne svære krise» (Quisling, 1940).

Etter at planen om en fredsavtale med Nygaardsvold-regjeringen gikk i vasken for tyskerne, kommer meldingen om Quislings radiosending som en overraskende, men velkommen nyhet til Hitler. Han godkjenner kuppet og gir beskjed til de tyske okkupasjonsstyrkene om at man skal se bort fra Nygaardsvold-regjeringen. Fra Hitlers ståsted er Quisling det norske folks representant i Norge (Dahl, 2004).

I denne handlingen ser vi den machiavelliske løven og en god dose *virtú* i Quisling. Han griper muligheten – for ikke å si mikrofonen – og etablerer seg som fører i Norge på tvers av alle demokratiets spilleregler. Han klarer til og med å bli anerkjent av Hitler i prosessen.

4.1.3 Både løve og rev

Opptakten til krigen viser også andre eksempler på machiavellisk taktikkeri hos Quisling, da mer som revens lureri. Høsten 1939 hadde Tyskland invadert Polen, med en britisk og fransk krigserklæring som respons. Nøytralitet for Norge er en politisk prioritet for både norsk regjering, Quisling og Hitler på dette tidspunktet. Men Quisling er overbevist om at nøytralitet realistisk sett blir umulig i lengden (Dahl, 2004, s. 165). Tyskland og Storbritannia er i krig, og den norske kysten er for verdifull og for sentralt plassert til at landet vil få være i fred (Dahl, 2004).

I «Quislings koffert» fremstilles det som at det er Quisling som gir Hitler ideen om å invadere Norge (Lorentzen, 2022). I desember 1939 reiser han til Berlin og klarer, takket være tilfeldigheter og kontakter i tysk marine, å få møte Hitler. Her presenterer han en idé Machiavelli verdig for Der Führer: Med Nygaardsvold-regjeringens politikk ser Quisling det som sannsynlig at Storbritannia vil gå inn i Norge for å få kontroll over kysten. Bør ikke heller *Tyskland* besette Norge? Med en slik aksjon kan Tyskland hindre at Norge kommer med i krigen på britisk side, og et uavhengig Norge under Quislings førerskap kan inngå i et storgermansk forbund med Tyskland. At Quisling listig foreslår den tyske invasjonen av Norge for selv å kunne ta makten er i beste fall en tabloidisering av det som skjedde (Dahl, 2004), men Hitler uttrykker senere overfor Terboven at det var Quisling som først advarte mot at britene kunne komme til å besette Norge (Dahl, 2004).

4.1.4 Fra høyre til venstre og tilbake igjen

Dersom Quisling grunnleggende sett er en machiavellisk taktiker, bør det jo ha gjort seg gjeldende også *før* krigen. Han har tross alt levd i nærmere femti år på det tidspunktet. Og det er absolutt episoder Quislings liv der vi ser eksempler på både karrieremessig og politisk taktikkeri.

Quisling hører politisk til på borgerlig side som ung. Men han kommer tilbake til Norge i 1924 etter arbeid for Nansen i Ukraina. Han er arbeidsløs og bitter på generalstaben og det borgerlige samfunnet. På dette tidspunktet er han, en av Norges fremste Sovjet-eksperter, ikke fremmed for å melde seg til innsats for arbeiderbevegelsen. Han vikler seg inn i forbindelser med revolusjonære ledere som Martin Tranmæl i Arbeiderpartiet og Olav Scheflo i Norges Kommunistblad. Det er dokumentert at han overfor kommunistpartiet antyder at han kan røpe

militære hemmeligheter. Få år senere finner vi ham på den motsatte enden av det politiske spekteret: som forsvarsminister i en Bondeparti-regjering som gir ordre til å sende militæret inn mot nettopp streikende kommunist-styrte arbeidere. (Dahl, 2004). Ideologisk stødig og stabil kan han ikke sies å være.

Og selv om Quisling tidlig er overbevist om den nordisk/germanske rases overlegenhet, er han i utgangspunktet ikke spesielt opptatt av jødene. Det er slaverne i Russland han mener er underlegne. Quislings antisemittisme formulerer han først mot slutten av 1930-tallet etter påvirkning fra tysk nasjonalsosialisme (Dahl, 2004).

4.1.5 Løve omgitt av rever?

Maktspilleren og opportunisten Vidkun Quisling blir beskrevet av aktoratet under krigsrettsaken mot ham. Dommen som blir avsagt reflekterer mye av dette, og ettermælet hans, og vår forforståelse, er formet av det (Dahl, 2004).

Men det er mye som *ikke* helt stemmer ved en rent machiavellisk fortolkning av Quislings handlinger og karriere. Det er diskutabelt i hvilken grad han selv er hjernen og drivkraften bak det konseptet for tysk maktovertakelse i Norge han presenterer for Hitler. Quisling selv snakker og forstår lite tysk. Men et knippe norske NS-tilhengere i Tyskland, viktigst blant dem forretningsmannen Albert Hagelin, er sentrale både i å formulere planene vis-à-vis tyskerne i 1939, i gjennomføringen av møtene med Hitler og i selve statskuppet 9. april:

Hagelin tenkte og talte derimot om en tysk militær aksjon i Norge. (...)

Flytende og hurtig spilte han på mennesker og argumenter som må ha vært vanskelig for Quisling, med hans begrensede tyskkunnskaper, å holde rede på. Mye må ha gått over hodet på den norske fører, uten at han ville innrømme det. Stort sett var det Hagelin som talte. Quisling forholdt seg taus. (...) Hagelin hadde samtidig en tilbøyelighet til å forsterke og dramatisere nesten alt hva Quisling fortalte ham (Dahl, 2004, s. 174).

Heller ikke i etableringen av Quisling som politisk figur i Norge er han selv drivkraften, det er vennen Frederik Prytz som trekker i trådene. Quisling skriver artikler og tenker stort og internasjonalt, men det konkrete politiske programmet og propagandaen til Nasjonal Samling er det de politiske bakspillerne Johan B. Hjort og Walter Fürst som formulerer (Dahl, 2004).

Machiavellis rev er god til å lese strømninger i tiden og folket. Du skal være tett på fiendene dine, særlig når du selv føler deg truet. Og du skal aldri bli hatet av folket (Bjartveit, 2004). Men Quisling blir flere ganger både før og under krigen overrasket over at han ikke har folket med seg i sitt forsøk på å holde Norge selvstendig overfor tyskerne. Motstanden mot hans styre og ikke minst den folkelige avvisningen av statskuppet 9. april og stemplingen av Quisling som landssviker, ikke bergingsmann, tar ham på senga (Dahl, 2004). Dette tyder ikke på den politiske *fingerspitzegefühl* man forventer av en machiavellisk taktiker.

Avslutningen på krigen er også interessant. Dersom Quisling er en rev etter Machiavelli-skolen, vil det naturlige være å sikre seg selv. Men i maidagene 1945 velger han å ikke flykte med pengene og kona, selv om det ligger en speedbåt ved kai på Gimle og andre tyske og norske nazister kommer seg av gårde til Francos Spania eller Latin-Amerika (Lorentzen, 2022). Det kan sies å være et tilfelle av *occasione* han *ikke* griper. Og enten han feilbedømmer sitt omdømme og det sannsynlige etterspillet av krigen i Norge, eller han er mer opptatt av ettermålet sitt i offentligheten enn av egen vinning: Dette utfordrer bildet av Quisling som ren opportunist og taktiker. I «beste» fall må vi kunne karakterisere ham som en machiavellisk løve omgitt av rever som Hagelin og Fürst.

4.1.6 Delkonklusjon og ny forståelse

Vår førforståelse ved inngangen til dette arbeidet var at makt, posisjon og taktikkeri var de viktigste drivkreftene for Quislings virke. Og ved flere anledninger lykkes han definitivt med å gripe muligheter som oppstår. Han arbeider også over tid med å posisjonere seg vis-à-vis Hitler og det tyske nazi-regimet på slutten av 1930-tallet, noe som i noen grad bekrefter førforståelsen vår.

Men vi har også fått ny forståelse av hvordan miljøet rundt Vidkun Quisling spilte en viktig rolle i nettopp denne posisjoneringen. Vi er usikre på om Quisling selv

var ambisiøs nok til å være pådriveren i det langsiktige politiske arbeidet. «Reveaktige» personer som Prytz og Hagelin var ukjente for oss tidligere. Vi ser nå et justert bilde der en åpenbart smart, men sosialt mindre briljant Quisling kan ha blitt påvirket eller regelrett manipulert av kløktige venner. Vår forståelse av lederen Quisling har endret seg, og vi må utforske flere mulige tilnærminger for å forstå hva som driver ham.

4.2 Delproblemstilling 2: I hvilken grad viser Quisling narsissistiske trekk, og hvordan påvirker i så fall dette hans gjerning?

4.2.1 Teori: Narsissisme – til skade eller gagn?

Begrepet narsissisme kommer fra den greske myten om Narcissos, som så sitt eget speilbilde i vannet og ble så forelsket at han gikk til grunne. *Narsissistisk personlighetsforstyrrelse* kjennetegnes av et stort behov for oppmerksomhet og beundring, overdreven oppfatning av egen betydning, arroganse, utnyttelse av andre og lite empati. Alle mennesker har narsissistiske trekk, men i varierende grad. De færreste oppfyller kravene til narsissistisk personlighetsforstyrrelse; forekomsten er ca. 0,6 prosent i Norge (Karterud, 2023).

Men det finnes mange utslag av narsissisme som ikke vipper over i det psykisk ustabile. I en artikkel i Harvard Business Review diskuterer M. Maccoby forskjellene mellom produktiv og uproduktiv narsissisme (Maccoby, 2000). Han beskriver produktive narsissister som personer som ikke bare er villige til å ta risiko for å få “jobben gjort”, men som også er sjarmerende og kan overbevise “massene” med sin retorikk. Produktive narsissister er visjonære og tiltrekker seg store tilhengerskarer. Uproduktive narsissister mangler derimot selvinnsikt og selvbeherskelse. De tenderer mot urealistisk grandiositet og kan være uforutsigbare og på grensen til det paranoide. Maccoby beskriver uproduktive narsissister som personer som er:

- sensitive til kritikk
- dårlige lyttere
- mangler empati
- ikke føler behov for råd og veiledning

- har stort konkurranseinstinkt

(oversettelse til norsk fra Bjartveit, 2012, s.191)

Hvis Quisling viste narsissistiske trekk; var han en produktiv eller uproduktiv narsissist?

I forbindelse med rettsaken mot Quisling i 1945 ble det gjennomført en prejudisiell observasjon. Denne psykiatriske vurderingen, gjennomført av psykiaterne Jon Leikvam og Johan Lofthus, er minimal.

Ad.: Vidkun Quisling födt 18/7.1887.^[1] Etter anmodning i Deres skriv av 8. ds. har vi undersøkt og eksaminert Vidkun Quisling. Vi har herunder ikke funnet symptomer som tyder på at han er sinnssyk, og heller ikke noe som taler for at han er en person med mangelfullt utviklede eller varig svekkede sjelsevner. Vi finner derfor ikke grunn til å tilrå at han underkastes judisiell psykiatrisk observasjon (Oslo, den 18. juni 1945.) (Leikvam og Lofthus, s. 773 i riksarkivet, referert i Grøndahl, 2023)

Flere professorer i psykiatri har ønsket å vurdere og diagnostisere Quisling posthumt. Verdien av dette kan nok diskuteres. I sin bok i 2014 mente Dr. Kringlen at Quisling hadde schizoide, narsissistiske- og paranoide personlighetstrekk (Kringlen, 2014). Pål Grøndahl og Peder Kjøs er ansett som to av Norges fremste psykologer. De ble utfordret av Trude Lorentzen til å analysere Quisling basert på anonymiserte opplysninger; «*jobber knallhardt*», «*sterk vilje*», «*beundrer kjendiser/autoriteter*», «*beriker seg på andres bekostning*», «*villig til å sette andres liv i fare*», «*ikke redd for å være upopulær*», «*prøver å fremstå som autoritet selv*», «*ser på seg selv som utvalgt, som en helgen*» (Lorentzen, 2022). De konkluderer med klassisk narsissisme.

Det er vanskelig for oss, som ikke er psykiatere, å være uenige eller trekke dette i tvil. Det er også interessant at konklusjonene fra undersøkelsen av Quisling i forbindelse med landsoppjøret og posthumt avviker fra hverandre mtp om han var psykisk syk eller ikke. Vi skal ikke gå inn på å stille noen diagnose om narsissistisk personlighetsforstyrrelse, det har vi ikke kompetanse eller forutsetninger for å gjøre. Vi skal heller ikke spekulere i hvorfor konklusjonene er

ulike. I denne oppgaven ønsker vi å se på hovedtrekkene ved produktiv og uproduktiv narsissisme og Vidkun Quisling.

4.2.2 Drøfting: Vidkun Quisling, en produktiv narsissist?

Kan vi se narsissistiske trekk som det visjonære, risikovillige og retorisk sterke hos Vidkun Quisling? Flere av hans tekster og taler viser at han er visjonær. Han er kunnskapsrik, har god kjennskap til norsk historie og benytter retorikk i sine taler. Han klarer å se for seg en helt ny verden.

Er han også karismatisk? Helt fra barndommen er han karakterisert som sjenert og taus. Han er likevel en overaskende god taler, og det er beskrevet at han hadde kvinnelige beundrere (Dahl, 2004; Lorentzen, 2022). Og han fikk følgere: I NS hadde Quisling en hengiven indre krets både før, under og etter krigen. Men det kom ikke nødvendigvis naturlig til ham: Uten hjelpere som Fredrik Prytz er det usikkert om Quisling i det hele tatt ville kommet inn i begivenhetenes sentrum (Dahl, 2004, s. 85).

4.2.3 Sensitiv til kritikk, dårlig lytter som ikke føler behov for veiledning

Narsissister tror de er overlegne andre og kan bli defensive eller sinte når de blir utfordret eller kritisert (Maccoby, 2000). Quisling kunne komme på kollisjonskurs med andre medlemmer av Nasjonal Samling, og han ble kritisert for sin lederstil og mangel på karisma. Nasjonal Samlings partiprogram understreker at partiet skulle styres direkte ovenfra med en fører øverst. Quisling er NS' ubestridte fører og blir aldri valgt ved noen avstemning. Det forekommer nemlig ingen valg i NS. Han slår ned interne opprør og sender eventuelle utfordrere om ledermakten i politisk eksil ved flere anledninger både på 1930-tallet og under krigen (Dahl, 2004).

At Quisling var sensitiv til kritikk, er beskrevet i Dahls biografi:

Når flere meldte seg sammen og opptrådte i fellesskap, da ante han hurtig konspirasjoner. Da ble han mistroisk og været sammensvergelse. Og da var han ikke til å spøke med. Folk som ville ha ham i tale, lærte seg derfor å unngå felleshenvendelser. (Dahl, 2004, s. 373)

Quislings mangel på empati kan ha vært påvirket av oppveksten. Han vokste opp i et strengt religiøst hjem hvor disiplin ble vektlagt og følelser undertrykt. Hans mor var i perioder deprimert og hans far var innadventd (Dahl, 2004). Han var ikke særlig opptatt av andres råd eller veiledning. Han så på seg selv som en opplyst leder. Et eksempel på Quislings store oppfatning av egen betydning var hans tro på at han var den eneste som kunne redde Norge fra kommunismen og Sovjetunionen. I hans bok «Russland og vi» advarte han mot revolusjon i Norge, og hevdet at det kun var opplyste ledere som han selv som kunne redde Norge (Quisling, 1930).

Hans selvovervurdering som politiker – at han gang på gang fattet beslutninger av vidtrekkende karakter helt på egen hånd og uten å trekke tillitsmennene med – var ikke bare et utslag av svak kontaktevne. Det var et trekk i hva man kan kalle hans politiske konstitusjon. (Dahl, 2004, s. 374)

Vi har tidligere beskrevet at Quisling skrev på sitt filosofiske verdenssyn, «Universismen». I forordet til skrev han: «Den oppgave jeg har hatt for øie i denne bok, er den største et menneske kan sette seg: nemlig å tenne et nytt lys for menneskene, å skape en ny verdens- og livsanskuelse i tilslutning til erfaring og vitenskap.» Med dette forordet mener vi at Quisling gir et innblikk i det vi vurderer som et noe grandiost selvbilde. Universismen fikk aldri den betydning Quisling hadde tenkt, og er nok et eksempel på hans overdrevne oppfatning av egen betydning. Verket ble heller aldri fullført, så det er kanskje også grunn til å stille spørsmål ved gjennomføringsevnen hans.

Quisling sammenlignet seg selv med Olav den Hellige og hevdet at Nasjonal Samling stod for den «samme nasjonale ånd som Olav den Hellige.» (Alsвик, 2010, s. 52). Dette baserte han på likheter mellom de ideologiske konfliktene i Norge på 1930-tallet og de som hadde vært rundt 1030. Quisling hevdet at han ville bli forstått og få sin rettmessige plass i norgeshistorien etter sin død.

4.2.4 Arroganse og lite empati

Quislings forsøk på å bygge egen formue ved å samle kunst og antikviteter i Ukraina og Russland med tanke på salg i Norge mens han driver hjelpearbeid og stopper en sultkatastrofe (Lorentzen, 2022), kan tolkes som et utslag av svak empati og en vilje til å gjøre andre regler gjeldende for seg selv enn for andre. Det samme kan vi se under krigen: Ministerpresidenten og hans nærmeste er unntatt fra rasjonering. Quisling lar seg overøse med gaver, fra eiendommen «Ørneredet» i Asker til barndoms-gården Moland i Fyresdal. Gjenstander fra Slottet og verdisaker konfiskert fra deporterte jødiske familier finner veien både til privatboligen Gimle og til prestegården i Telemark. Ved krigens slutt står det 1,2 millioner kroner på hans privatkonto (Dahl, 2004). Det tilsvarer 30 millioner kroner 2022-kroner (Norges Bank, 2023).

Quisling er tilsynelatende heller ikke særlig plaget av å være Norges mest omdiskuterte og forhatte politiker gjennom NS-årene før krigen, men gjennomfører folketaler under beskyttelse av sin egen hird selv om motstandere demonstrerer og aksjonerer mot ham (Dahl, 2004).

Mest skrikende mangel på empati ser vi i forbindelse med behandlingen av de norske jødene. Quislings samarbeid med tyskerne fører til at mange nordmenn ble henrettet eller sendt til konsentrasjonsleirer. Han hevder senere at han ikke var klar over konsekvensene av deportasjonen av jødene, og ble ikke dømt på dette punktet i landssvikoppgjøret. Samtidig er det Quislings regjering som sørget for lovhjemler både for deportasjonen og konfiskeringen av jødenes eiendeler (Dahl, 2004).

4.2.5 Konkurransinstinkt, behov for oppmerksomhet og beundring

Quisling hadde et sterkt ønske om posisjon, makt og innflytelse. Som ung var han ambisiøs og søkte en karriere i forsvaret. Han var skoleflink, uteksaminert som beste elev på krigsskolen og steg senere raskt i gradene i generalstaben etter første verdenskrig. Han ble tiltrukket av autoritære ideologier og beundret skikkelser som Adolf Hitler og Benito Mussolini (Dahl, 2004; Lorentzen, 2022). Quisling ønsket også å omgi seg med kjendiser og autoriteter. Å reise med Nansen til Ukraina kan være et eksempel på dette.

Han så på seg selv som en visjonær leder som kunne forvandle Norge til en mektig og respektert nasjon. Hans behov for oppmerksomhet og beundring var tydelig i hans samarbeid med nazistene. Han så på dette som en mulighet til endelig å få den respekten han fortjente. I det vakuum som oppstod etter at kongen og regjeringen hadde forlatt Oslo 9. april, valgte Quisling å påta seg rollen som «en nasjonens redningsmann». Resultatet ble det motsatte: Quisling ble vår største landsforræder, og med god hjelp av Winston Churchill ble hans navn internasjonalt ensbetydende med dette.

4.2.6 Delkonklusjon og ny forståelse

Både med bakgrunn i vår forforståelse og det vi har lært om Quisling i forbindelse med denne oppgaven, kan vi konkludere både med at vi ser klare narsissistiske utslag hos Quisling, og at hans narsissisme ikke faller inn under den produktive betegnelsen.

Vidkun Quisling viste trekk av grandiose forestillinger om egen fortreffelighet, arroganse og mangel på empati. Han utnyttet andre og hadde et stort behov for oppmerksomhet og beundring. Disse observasjonene trekker mot uproduktiv narsissisme og narsissistisk personlighetsforstyrrelse. Hans narsissistiske personlighetstrekk spilte en ikke ubetydelig rolle i hans gjerning. Han var urokkelig i sin overbevisning om at hans ideologi og visjoner for Norge var til nasjonens beste, og han lot seg aldri korrigere til å endre kurs etter som krigen skred frem. Som Narcissos var forelsket i sitt egen speilbilde og druknet i vannet, var Quisling så forelsket i sine egne tanker og visjoner for Norge at han ikke innså at det å unnlate å gripe muligheten til å rømme landet i 1945 ville føre til hans død med ti skudd i hjertet.

Men er hans narsissistiske trekk forklaring nok av drivkraften som gjorde ham til verdens største landsforræder? Vi tror det gir en bedre forståelse, men det er fortsatt sider ved Quisling vi ikke tror vi har belyst. Derfor vil vi grave dypere i hans motivasjon og visjon.

4.3 Delproblemstilling 3: Har Vidkun Quisling en kongstanke?

4.3.1 Teori: Hva er en kongstanke?

Begrepet *kongstanke* kommer fra litteraturen. I skuespillet «Kongsemnerne» beskriver Henrik Ibsen to ledere fra norsk middelalderhistorie, kong Håkon og hertug Skule. Skuespillet er delvis basert på Håkon Håkonssons saga, der striden står om hvem som har rett til Norges trone. Dynamikken mellom de to hovedpersonene illustrerer flere sentrale spørsmål ved hva ledelse er, oppsummert fra Bjartveit og Eikeset, 2020, s. 214:

- Er lederskap noe man kan «ta på seg», som en konge tar på seg en kappe?
- Må en leder basere sitt ledervirke på en sentral visjon, en kongstanke?
- Det relasjonelle aspektet ved ledelse: Det er umulig å være leder uten å ha noen som vil følge deg

Sentralt i drøftinger om dette skuespillet og hovedpersonene Skule og Håkon står forskjellen mellom å være en *administrator* og å være en *leder*. Distinksjonen kommer fra «Managers and Leaders: Are They Different» (Zaleznik, 1977). Da artikkelen ble skrevet, handlet lederutvikling og -teori om å utvikle kompetanse, løse problemer i organisasjonen og om å ha kontroll. Zaleznik tilskriver disse kvalitetene til «managers», som vi kan oversette til «administratører». Ledere, derimot, mener han har:

...much more in common with artists, scientists, and other creative thinkers
(...) Where managers act to limit choices, leaders develop fresh approaches to long-standing problems and open issues to new options. To be effective, leaders must project their ideas onto images that excite people and only then develop choices that give those images substance (Zaleznik 1977, s. 2 og 9).

I Zalezniks perspektiv skiller en leder seg fra en administrator ved at administratoren prøver å gjennomføre mål de ikke har noe personlig forhold til. Lederen har derimot sterkt personlig engasjement i målet hen prøver å realisere. Ledere «utvider mulighetsrommet og forfølger ideene» (Bjartveit et al., 2020, s. 215). Ledelse er altså et personlig prosjekt.

Satt i Ibsens kontekst skiller Skule i sin berømte tale i akt 4 mellom det å ha *posisjonen* som leder og det å faktisk *være* leder: «Kan en mand tage Guds kaldelse fra en anden, således som han kan tage våben og guld fra sin fældte fiende? Kan et kongs-*emne* tage kongs-*gerningen* på sig, således som han kan tage kongskåben på?» (Ibsen, 1864, s. 75).

Skule er misunnelig på kong Håkons lederskap. Det defineres nemlig ved hans kongstanke, hans store idé:

Norge er et *rige*, det skal blive et *folk*. (...) alle skal være et herefter, og alle skal vide med sig selv og skønne at de er et! *Det* er hvervet, som Gud har lagt på mine skudre; *det* er gerningen, som skal gøres af Norges konge nu (Ibsen, 1864, s. 63).

Bjartveit og Eikeset knytter Ibsens kongstanke-begrep til lederskap, særlig til det aspektet ved ledelse som handler om *sensemaking*, å skape mening gjennom å tolke kompleks informasjon og slik gi retning for organisasjonen (Bjartveit et al., 2020; Weick, 1995). Med å formulere sin kongstanke har Håkon satt en retning for sin kongsgjærning på en måte som gjør det umulig for Skule å se verden på andre måter:

Siden Håkon talte sin store kongstanke ud, ser jeg ingen anden tanke i verden, end den ene. Kan jeg ikke tage den og gøre den til sandhed, så øjner jeg ingen tanke at stride for. Og kan jeg det da ikke? Hvis jeg ikke kunde, hvorfor elsker jeg da Håkons tanke? (Ibsen, 1864, s. 75)

Så hva innebærer det å ha en kongstanke? Det oppsummeres av Bjartveit og Eikeset i tre hovedpunkter (Bjartveit et al., 2020):

- **Personlig:** Ideen er av en eksistensiell karakter knyttet til bæreren.

- **Handlingsorientert:** Lederen har vilje til å sette idéen ut i livet, kongstanken krever at man gjør noe med den.
- **Kollektivistisk:** Ideen strekker seg utover personen selv, den angår fellesskapets større interesser.

Kongstanken må innebære et prosjekt som handler om noe større enn individet selv; lederen forsøker å endre noe eller skape noe nytt for et samfunn eller en gruppe. Her ser vi en kobling til Zalesnicks distinksjon mellom ledere og administratorer. Kongstanken må i tillegg være noe man er villig til å agere på, prøve å sette ut i livet. At visjonen er personlig, «uløselig bundet til personen som konstruerte den» (Bjartveit et al., 2020, s. 223), gir også mening. Det er ikke tilfeldig hvilken leder som utvikler og agerer på kongstanken. Men hva innebærer det at kongstanken må være *eksistensiell*?

Med det eksistensielle menes at det ligger en helt personlig drivkraft bak: Tanken er noe lederen bare *må* gjøre noe med. Det står om livet, eller i alle fall om *livsmeningen*. Her kan man i kong Håkon se en kobling til Friedrich Nietzsches tanker om mennesket som overvinner seg selv og dermed skaper seg selv og sin verden. Atle Kittang har formulert det slik:

Den grunnleggende dimensjonen i Ibsens forfatterskap som kretsar kring ein vitalistisk draum om lykke, livsglede og eit eksistensielt krav om sjølvoverskriding i retning av ein meir autentisk måte å vere menneske på, kan ein først få skikkeleg grep om ved å tolke den i tilknytning til det Käte Hamburger kallar eit «nietzschetidsleg paradigme (Kittang, 2002, s. 22).

Det er dette Nietzsches Zarathustra mener når han sier «vilje til makt» (Nietzsche, 1998, s. 100). Det tyske ordet «Macht» kommer av verbet «machen», å gjøre. «All fortolkning er således en vilje til å makte verden gjennom en fortolkning av denne verden. Derfor må et menneske overvinne seg selv, overskride seg selv, for å skape sin verden» (Bjartveit et al., 2020, s. 221). En leder med en kongstanke er altså en leder som har en så sterk visjon om noe viktig som må utrettes i og for samfunnet hen virker i at det er større enn en selv og ens egen karriere, verd å

endre det bestående for å oppnå. Lederen har et livsprosjekt som rett og slett gir både seg selv og følgerne noe å leve for – eller dø for.

4.3.2 Drøfting: *Har Quisling en kongstanke?*

Drives Quisling av behovet for å oppfylle en kongstanke? Det er liten tvil om at Quisling kjenner «Kongsemnerne». Han siterer frasen «Norge er et rike, det skal bli et folk» ved en rekke anledninger, blant annet i forbindelse med stiftelsen av Nasjonal Samling (Dahl, 2004, s. 122). Det er ikke spesielt oppsiktsvekkende at en norsk leder på tidlig 1900-tall siterer landets store dramatiker, men at det er nettopp dette sitatet, er interessant. Gir det et hint om Quislings selvforståelse?

«Tror du det går an å ta feil av sin livsoppgave?» Quislings nylig oppdagede spørsmål til sin sjelesørger, presten på Akershus festning, før henrettelsen i 1945 (Lorentzen, 2022, s. 253) gir et hint om at han selv tenker at det er en større plan bak hans handlinger under krigen – eller at han i det minste ønsker at noen andre, presten eller kanskje Gud selv, skal se det på den måten.

Tidlig i karrieren er det ganske vanskelig å se en kongstanke i Vidkun Quislings aktiviteter og prosjekter. Han vingler politisk. Først holder han med tyskerne i første verdenskrig, senere med britene. Etter oppholdene i Russland og Ukraina vurderer han å knytte seg til de norske aktivistene på ytre venstre fløy og flørter med kommunistpartiet. Få år senere tilhører han en sterkt konservativ krets og aksepterer statsrådspost for Bondepartiet (Dahl, 2004).

De store politiske strømningene i Europa på 1930-tallet skjedde på ytterfløyene. I en rekke land oppsto det fascistiske eller nasjonalsosialistiske partier, samtidig som kommunistbevegelser var i sterk vekst i de samme landene. Økonomisk hadde verden fått en alvorlig smell etter børskrakket på Wall Street i 1929. Sosial uro ga grunnlaget for Hitlers maktovertakelse i Tyskland i 1933. Men konservative krefter i en rekke land var ikke nødvendigvis negative til Hitler og nazistene, bekymringen var like sterk for kommunismens fremmarsj og revolusjonære potensial.

I mellomkrigstida ser vi i Quisling en mann som er opptatt av de virkelig store linjene i både filosofi og politikk. Han er bekymret for Sovjets fremmarsj,

overgrep og grusomheter mot eget folk. Quisling er opptatt av stødig styring og av norsk uavhengighet, og han mener et sterkt samlingsparti må til for å beskytte og utvikle det beste av det norske folk i retning av sosial rettferdighet, opplysning, åndsfrihet og rettssikkerhet (Dahl, 2004, s. 89). Han er overbevist om den nordiske rasens overlegenhet over den slaviske, og han ser potensialet for nordisk og europeisk ekspansjon mot øst – en slags andre nordisk storhetstid til å følge opp vikingtida. Han frykter kommunisme og revolusjon. Han ser det brygge opp til krig i Europa, og frykter at den attraktive norske kysten med sine isfrie havner og sentral plassering mellom Tyskland og Storbritannia gjør en britisk eller tysk invasjon sannsynlig (Dahl, 2004). Under slike forutsetninger virker det logisk at han kan tolke Tyskland som den beste og sterkeste partneren for det vi vil hevde må vært hans kongstanke (slik vi vil forsøke å oppsummere den):

Å sikre et fritt og uavhengig Norge beskyttet mot stormaktenes spill i vanskelige tider, med kommunismen på trygg avstand og – under riktige forutsetninger – en nordisk-tysk ekspansjon østover for å underlegge seg de rike naturressursene og landområdene lengst øst i Europa.

For å kunne si at vi har identifisert en kongstanke, må det være snakk om en visjon som er *eksistensiell*, som utløser *handling* og som har et *kollektivistisk* tilsnitt. Kan vi se disse elementene hos Quisling?

4.3.2.1 Eksistensiell: «I alone can do it»

Oppveksten på prestegården i Fyresdal gir bakgrunn for det tankegods Vidkun Quisling har med seg. Han vokser opp i en ung, norsk nasjon: Grunnloven er drøyt 70 år gammel da han blir født. Norge er i union med Sverige. I tiår blir norsk historie og nasjonalromantikk brukt for å bygge en norsk nasjonal identitet: Vikingkongene og sagalitteraturen. Polarekspedisjoner og -helter. Vill og vakker natur. Folkemusikk. Ivar Aasens landsmål, grunnlaget for nynorsk, blir samlet inn på andre halvdel av 1800-tallet, parallelt med at Bjørnsons bondefortellinger og Ibsens skuespill former den nasjonale tenkningen i borgerlige kretser.

Faren, Jon Qvisling, er historieinteressert. Slektsgranskning viser at minst fem av hans forfedre har vært sokneprester i Fyresdal før ham. På prestegården finnes det

en runestein og flere andre oldtidsfunn, og faren lærer sønnene at folk i Fyresdal var blant de siste som motsatte seg å bli samlet til ett Norge av Harald Hårfagre. Bygda hørte også til kong Sverres birkebeinerkrets. Som Dahl skriver, er det ikke til å unngå at Quisling og søsknene blir preget av «en opplevelse av historisk eiendomsrett til gården og stedet». Vidkun selv er svært interessert i sagakongene. Han er stolt av å være født på samme dato som slaget ved Hafrsfjord sto (Dahl, 2004). Og som militærkadett er et av den unge offiserspirens første oppdrag å være i beredskap i tilfelle angrep fra Sverige (Lorentzen, 2022).

Det er naturlig å tenke seg at den skjøre norske uavhengigheten preger Quislings syn på både Norge og det øvrige Europa i tiårene etter på en måte det er vanskelig å forstå med 2023-brillene på. Quisling har store tanker om den nordiske rases overlegenhet over den slaviske (Dahl, 2004, s. 46). Mens Frederik Prytz og han jobber på legasjonen i Petrograd, utvikler de en idé om Russland som et mulighetenes land for Norge. Og Quisling får utover 1920-tallet bevitne hvordan revolusjonen spiser sine egne når Stalin kommer til makten i Sovjetunionen. Gjennom hjelpearbeidet i Ukraina får Quisling se på nært hold de lidelsene bolsjevikene påfører den ukrainske sivilbefolkningen i forbindelse med sviktende avlinger og folkeforflytninger vestover fra Kaukasus, men han får også førstehånds kjennskap til det rike jordbrukslandet og ressursene som finnes i disse områdene (Dahl, 2004). Og, ikke minst: Han opplever at hans egen innsats i hjelpearbeidet bidrar til å berge liv.

Historieinteresserte Quisling kan med denne bakgrunnen ha følt en helt personlig forbindelse til Norges historie og uavhengighet. Det er en arv han kan føre videre: Med riktig leder ved roret finnes det muligheter til å gjenoppta vikingkongenes ekspansjon inn i Øst-Europa, berge befolkningen og starte en ny, nordisk gullalder! Dette er et tankesett vi kan kjenne igjen fra karismatiske ledere som Donald Trump – en «*I alone can do it*»-tilnærming. Quisling manifesterer førerprinsippet i norsk politikk, opphøyer seg som eneveldig partileder og viser i en rekke taler som NS-leder til tradisjonen fra både Harald Hårfagre og Olav den Hellige (Dahl, 2004). Vi ser dette som tegn på at Vidkun Quisling opplevde sin ledergjerning svært personlig.

Og det er eksistensielt – det står bokstavelig talt om livet for Quisling å få gjennomført sin visjon. Ved avslutningen av krigen velger han å ta konsekvensene av de valgene han har tatt: Heller enn å rømme til utlandet eller inn i døden, slik mange nazistledere gjorde, velger Quisling å møte sine landsmenns dom og ettertidens vurdering.

Det er riktignok vanskelig å vite om Quisling forstår at konsekvensene av å stå i rollen vil være dom og død, eller om hans verdensoppfatning er så forvridd at han faktisk tror han vil bli renvasket og kan trekke seg tilbake som prest i Fyresdal (Dahl, 2004; Lorentzen, 2022). Men selv når det underveis i riksrettssaken må være klart for ham at det eneste realistiske alternativet er dødsstraff, holder han den samme fanen høyt. Hans siste ord før kulene treffer ham på Akershus festning, er «jeg er uskyldig» (Dahl, 2004, s. 476).

4.3.2.2 Kollektivistisk: *Alt for Norge*

Det er ikke nok for Quisling å være den beste utgaven av seg selv. Han vil større ting. Flere tekster viser at Quisling føler en sterk trang til å utvikle *verden* på en måte han mente var positiv. «Universismen» ble aldri ferdigstilt, så det er vanskelig å vite hvilke tanker som kom til tidlig og sent i forfatterens liv, men tekstene gir et bilde av en mann som tenker i store linjer. Quisling skriver i forordet at han vil bevege seg forbi det religiøse og det filosofiske og komme til et neste nivå:

Den oppgave jeg har hatt for öie i denne bok, er den störste et menneske kan sette sig, nemlig, å tenne et nytt lys for menneskene, å skape en ny verdens- og livsanskuelse i tilslutning til erfaring og videnskap. (...)

Jeg innbilder mig å ha löst denne oppgave. Men jeg innbilder mig ikke for det at jeg selv betyr noget, ti, som Spinoza har sagt: når vi tenker om Universet, er det Universet som tenker sig selv i oss (Quisling, 2018, s. 25, alle grammatikalske feil og inkonsistenser direkte sitert).

I en periode preget av ustabile politiske flertall og stortingsregjereri argumenterer Quisling for styringsdyktighet og en overbyggende visjon preget av tankene fra

universismen. «Det var ikke ett parti, men Partiet han talte for; ikke én løsning, men Løsningen. Alle samlingsforsøk hittil hadde slått feil fordi de mot sin vilje rev opp større konflikter enn de bila; skulle man nå fram, måtte hele spranget tas på én gang» (Dahl, 2004, s. 87). Quisling mener altså at den rette vei for samfunnet finnes et nivå over både politikk og religion, og at han har funnet denne veien.

Og det er hele Norges vel han viser til som grunn for sine handlinger. I Quislings forklaringer i retten under krigsoppgjøret, er det klart at han mener han har utført et viktig oppdrag:

Han hadde ikke søkt å bringe Norge under fremmed herredømme, men tvert imot å holde fremmed makt borte fra Norge, og – når Tyskland hadde satt seg fast – forsøkt å gjenreise Norge som et fritt og helt selvstendig rike. (...) Han var fullt klar over at mange nå ville gi ham skylden for det tyskerne hadde gjort og ikke gjort i disse årene, ja, straffe NS for tyskernes gjerninger i Norge i det hele tatt. Men det var jo en ren misforståelse (Dahl, 2004, s. 429-431).

4.3.2.3 Handling: La meg overbevise Hitler og bringe Norge trygt gjennom krigen

En kongstanke må også utløse *handling* hos den aktuelle lederen. Og Quisling lar det ikke bli med tankene: Når man studerer hans virke rett før og under krigen, kan vi se visjonen om det norske, uavhengige riket og fred i Europa gjenspeile seg i det han gjør.

Han presenterer ideen om et storgermansk forbund for Hitler i Berlin vinteren 1939. Også tidligere samme år er han en forkjemper for fred mellom stormaktene i Europa og østlig ekspansjon. Ved å reise til Tyskland og ved å skrive brev til britiske myndigheter etter krigsutbruddet i 1939 (Dahl, 2004), gjør han det han mener han kan for å unngå krig og opprettholde norsk suverenitet.

Og så griper han faktisk makten når sjansen byr seg. Ordlyden i radiotalen ved statskuppet 9. april kan knyttes direkte til en overordnet kongstanke: «*Under disse omstendigheter er det den nasjonale samlingsbevegelses plikt og rett å overta regjeringsmakten for å verne om det norske folks livsinteresser og Norges sikkerhet og selvstendighet*» (Quisling, 1940, vår utheving).

At Quisling aktivt legger til rette for etableringen av norske Waffen SS til å slåss på tysk side på østfronten (Dahl, 2004), kan ses som et utslag av ønsket om de nordiske folks ekspansjon inn i Øst-Europa. Og under hele krigen ligger han stadig i konflikt med Terboven om styringen i Norge. Sentralt i dette er Quislings absolutte krav om at Norge skal styres av en uavhengig norsk regjering under en fredsavtale inngått mellom to selvstendige stater (Dahl, 2004). Norge skal *ikke* kapitulere på hans vakt!

Quisling reiser flere ganger til Tyskland for å jobbe for sin visjon opp mot tyske myndigheter (Dahl, 2004; Jahr, 2002). Hans adjutant har beskrevet hvordan en fredsslutning mellom Norge og Tyskland står øverst på agendaen fra Quislings side under besøk hos Hitler både i 1943 og 1944 (Jahr, 2002). I 1944 utarbeider Quisling et utkast til en fredsslutning etter krigen, en Europapakt. Utkastet var strengt hemmelig og ble ifølge adjutanten kun trykt i 25 nummererte eksemplarer som ble sendt fra Quisling til blant annet Hitler, Goebbels, Rosenberg og Himmler (Dahl, 2004; Jahr, 2002). I skissen til denne pakten ivrer Quisling for «Det Stortyske Rike», en union av så godt som alle europeiske land der tyske styrker hadde kontroll, men med forutsetning om at statene «forblir frie og selvstendige stater» (Jahr, 2002, s. 107). Under en slik pakt foreslår Quisling at alle omfattede stater skulle ha én stemme hver, og at hver europeisk stat skulle

«beholde en fullstendig uavhengighet i indre anliggender. Når det gjelder forsvar, utenrikspolitikk og næringslivsspørsmål skal det dannes en sentral fellesorganisasjon med den oppgave å koordinere de angjeldende staters virksomhet på disse områder» (Jahr, 2002, s. 109).

Han arbeider altså utrettelig for å sikre Norges uavhengighet og selvstyre overfor tyskerne. Også i krigens siste fase, der det er åpenbart at Tyskland vil tape og det

må være klart for Quisling at han har stilt seg på feil side, holder han fast ved dette: Å bevare fred, ressurser og uavhengighet for Norge. Han kommer igjen i konflikt med Terboven, som ønsker å slåss til siste soldat. Quisling vil heller bruke de tyske militære styrkene i Norge til å stå best mulig rustet i sluttforhandlinger med de allierte seierherrene. I krigens siste dager arbeider Quisling iherdig for å få norske fanger hjem fra Tyskland (Dahl, 2004).

4.3.3 Delkonklusjon og ny forståelse: Quisling hadde en kongstanke

Etter å ha fått ny kunnskap både om Quislings bakgrunn og samtidig, er vår vurdering at Vidkun Quisling har en gjennomgående kongstanke for det han foretar seg fra andre halvdel av 1930-tallet og gjennom krigen. Å vurdere hans handlinger som utslag av en overbevisning om at Norge må forbli uavhengig, ukommunistisk og u-utbyttet under tysk styre under en stormaktskrig, gir etter vår mening en troverdig tolkning av hans ledergjerning.

Vi synes adjutant Per Jahr sier det godt når han oppsummerer sjefens motivasjon:

Quisling var ikke ufeilbar, men han handlet slik hans overbevisning sa ham, overensstemmende med det han trodde på og plikten mot det kall han mente skjebnen hadde gitt ham: å redde Norge fra kommunismen og å føre landet så skånsomt som mulig gjennom okkupasjonen. Så enkelt er det. Handlet han feil, er det en annen sak (Jahr, 2004, s. 174).

Kapittel 5: Avsluttende drøfting og konklusjon

Så etter alt dette: Hvorfor blir Vidkun Quisling verdens største forræder? Ved innledningen av dette arbeidet, stilte vi spørsmålet slik: *Hva er Vidkun Quislings viktigste drivkraft?* For å kunne gå inn i dette spørsmålet har vi studert tre underproblemstillinger:

UP1: I hvilken grad er Vidkun Quisling en machiavellisk taktiker?

UP2: I hvilken grad viser Quisling narsissistiske trekk, og hvordan påvirker i så fall dette hans gjerning?

UP3: Har Vidkun Quisling en kongstanke?

Vår førforståelse var basert på det vi visste om landsforræderen Quisling, mye knyttet til statskuppet 9. april. Vi tenkte på ham som en machiavellisk taktiker, en opportunist som primært var på jakt etter makt og posisjon. Etter å ha satt oss inn i både hans samtid, liv og tankesett som del av vår hermeneutiske reise i Quislings motivasjon, har denne forståelsen endret seg betydelig.

For vi finner riktignok eksempler på at Quisling har vært taktisk og grepet sjanser der de har budt seg i hans liv, men vi ser få indikasjoner på at han primært har vært en maktspiller ute etter å bygge sin egen posisjon. Vi er overrasket over hvor mye han *ikke* har fanget opp av politisk spill rundt seg. Fra vårt nåværende ståsted er det usannsynlig at NS ville vært dannet eller at Quisling ville tatt – eller lyktes med å holde på – makta i Norge uten sterke taktikere rundt seg. Han var en stamann som ikke snudde kappen etter vinden. Gjennom hele krigen holdt han på et mer idealistisk syn på Norges situasjon, og han fremmet en rekke forslag og krav han burde forstått at Hitler ikke ville godta. Vi ser ham rett og slett som ganske dårlig til å lese det politiske spillet, og vi tror ikke at makt og posisjon var det viktigste for ham. Konklusjonen må bli at det machiavelliske taktikeriet er en mindre viktig drivkraft.

Derimot er vi overbevist om at narsissisme spiller en viktig rolle. Quisling er en visjonær tenker som ser de store linjene og er i stand til å se for seg det som ikke finnes fra før: Et helt nytt verdenssystem, slik han prøver å formulere det i «Universismen», en ny form for samfunnsstyring eller et nytt norsk-tysk stor-rike i Øst-Europa.

Selv om han ikke er en stor, karismatisk leder som har sin styrke i de mellommenneskelige relasjonene, får Quisling beviselig følgere – det oppstår tross alt et politisk parti med ham som ubestridt fører. Han er også opptatt av å beholde posisjonen når han har fått den; han går i konflikt med statsministeren i bondeparti-regjeringen i 1933 og forventer at statsministeren skal gå av heller enn

han selv, og han knuser alle antydninger til opprør i Nasjonal Samling. Han er lite flink til å lese folks følelser og stemninger og tåler dårlig å bli motsagt i plenum.

Dessuten ser vi flere indikasjoner på at han mener at vanlige regler ikke gjelder for ham: Quisling beriker seg grundig selv underveis både i Ukraina og under krigen. Han er gift med to kvinner på én gang. Flere ganger beskriver han seg selv som en form for frelser, enten det er gjennom ekteskapet, som filosofiens store redningsmann eller som en Olav den Hellige-skikkelse som skal frelse Norge fra kommunismen. Så vi ser en rekke eksempler på det vi må karakterisere som narsissistisk atferd. Men var det den viktigste drivkraften bak Vidkun Quislings arbeid? Det tror vi ikke.

Tvert imot kan det av og til virke som om hans følgerskare er noe som oppstår mer på tross av enn på grunn av Quisling selv. Andre folk er viktige pådrivere, f.eks. Hagelin og Prytz. Quisling virker å være vel så drevet av den intellektuelle gjerningen – å tenke de store tankene og se for seg den framtidige verden – som av det praktiske arbeidet med NS og bevegelsen. Han trives bedre i små grupper enn i store forsamlinger. Og han velger faktisk å ikke berge seg selv, men blir i Norge og tar straffen da nazi- og NS-regimet faller i 1945. Vi synes det er vanskelig å tro at hans primære motivasjon er den posisjonen og persondyrkingen som vitterlig ble ham til del. Vår vurdering er at Quisling selv mer ser dette som et nødvendig onde for å få kraft til å sette tankene sine ut i livet.

Da står vi igjen med spørsmål tre: Er Quisling drevet av en kongstanke? Og basert på de kildene vi har tilgang til og den nye forståelsen vi har opparbeidet gjennom dette arbeidet, må vi konkludere med at ja, en kongstanke ser ut til å være den viktigste drivkraften bak hans livsgjerning.

Ideen om et fritt, uavhengig Norge og en ny, norsk storhetstid i Ukraina – vikingenes Gardarike – virker å ha vokst i ham fra barndommen og blitt forsterket gjennom flere tiår, siden han selv som ung diplomat så de store ressursene Russland hadde å by på. Når han i tillegg fikk se den russiske revolusjons ettervirkninger på nært hold under hungersnøden i Ukraina, ble en viktig motivasjon for ham å holde Norge fritt, uavhengig og beskyttet mot bolsjevikene.

Den norske uavhengigheten var et urokkelig prinsipp bak alt Quisling foretok seg før og under andre verdenskrig. Han ville unngå invasjon fra britene og ha en rolle i et fritt Norge i en stortysk sammenslutning som kunne ekspandere til det rike Øst-Europa. Denne retorikken kjenner vi igjen i talen ved statskuppet. Quisling var personlig engasjert i å bygge opp den norske frontkjemperstyrken, Waffen SS, for dette formålet, og han nektet noen annen samarbeidsform med tyskerne i Norge enn en fredsavtale mellom to uavhengige nasjoner.

Helt til det siste hadde han denne drømmen om et stortysk rike med uavhengige stater, det kan vi se i hans utkast til fredsløsning sendt til Hitler vinteren 1945. Og dermed mener vi – noe overraskende – å se at den viktigste drivkraften for landsforræderen Vidkun Quisling var hans kongstanke om det uavhengige Norges neste storhetstid.

Litteraturliste

Alsvik, A.H. *Stiklestadmyten – "...en propagandamagt, som selv det norske flag ikke har maken til."* Masteroppgave, Universitetet i Oslo, Oslo, 2010.

Badaracco, J. L. (1997). *Defining Moments. When Managers Must Choose Between Right And Right*. Harvard Business Review Press.

Bjartveit, S. (2004). «Machiavelli og ledelsesidealet», innledende essay til *Fyrsten*. Aventura forlag/De norske Bokklubbene.

Bjartveit, S. (2020). *Akillevs*. Ulysses AS.

Bjartveit, S. & Eikeset, K. (2020). Henrik Ibsens Kongs-Emnerne; teater, historie og resepsjon. E. Tjønneland (Red.), *Ibsens spørsmål om lederskap*. Vidarforlaget

Bjartveit, S. & Kjærstad, T. (1996). Kaos og kosmos; byggesteiner for individer og organisasjoner, *For fyrster og småkonger*. Kolle forlag.

Bjartveit, S., Eikeseth, K. & Kjærstad, T. (2012). *Roma Victrix* Fagbokforlaget.

Dahl, H. F. (2004). *Quisling – en norsk tragedie*. Aschehoug & Co.

Grøndahl, P. (2023, 5. mars). Tilregnelig eller ikke? *Psykologisk.no*
<https://psykologisk.no/2015/11/tilregnelig-eller-ikke/>

Helljesen, V. (2015). Hør Quisling erklære statskupp. *NRK radio*.
<https://www.nrk.no/norge/hor-quisling-erklare-statskupp-pa-nrk-1.12302434>

Jahr, P. (2002). *Tre skritt bak. Mennesker og opplevelser som Quislings unge adjutant så dem*. Historisk forlag.

Kittang, A. (2002). Ibsens heroisme; frå Brand til Når vi døde vågner. A. Kittang (Red.), *Prolog om Ibsens heroisme* (s. 11-27). Gyldendal.

Krogh, T., Endresen, R. T., Iversen, I. & Reinton, R.E. (2003). *Historie, forståelse og fortolkning. De historisk-filosofiske fags fremvekst og arbeidsmåter* (9. opplag 2014). Gyldendal Norsk Forlag AS.

Ibsen, H. (1864). *Kongsemnerne*. Historisk skuespill i fem akter gjengitt i Skoleutgaver av norske forfattere ved Joh. Hertzberg (5. opplag, 1932). Gyldendal Norsk Forlag. (Vår versjon av boka hentet fra Nasjonalbibliotekets digitale arkiv.)

Kringlen, E. (2014). *Sykdom og politisk ledelse*. Vidarforlaget.

Lorentzen, T. (24. mai 2021). Inn i foræderens hode. *NRK.no*.
<https://www.nrk.no/dokumentar/xl/psykologenes-dom-over-landssvikerens-vidkun-quisling-1.15457168>

Lorentzen, T. (2022): *Quislings koffert*. Cappelen Damm

Maccoby, M. (2000). Narcissistic leaders: the incredible pros, and the inevitable cons. *Harvard Business Review*, 2004 (vol. 82 Issue 1), s. 69-78.

Nietzsche, F. (1998). *Slik talte Zarathustra*. De norske bokklubbene.

Norges Bank (2023): Priskalkulator, sammenlikning av 1945-kroner til dagens verdi gjennomført 14.1.2023. Data hentet fra <https://www.norges-bank.no/tema/Statistikk/Priskalkulator>.

Quisling, V. (1930). *Russland og vi*. Leseselskapet

Quisling, V. (1940). *Radiotale 9. april 1940*. NRK. <https://www.nrk.no/norge/hor-quisling-erklare-statskupp-pa-nrk-1.12302434>

Quisling, V. (2018): *Universismen*. Juritzen forlag.

Skjervheim, H. (1996). Deltakar og tilskodar. I Hans Skjervheim (Red.), *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Aschehoug. (Essay første gang utgitt 1957)

Egge, Å. (2023, 5. mai). Josef Stalin. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/Josef_Stalin.

Karterud, S. (2023, 6. mai). Narsissistisk Personlighetsforstyrrelse. I *Store medisinske leksikon*. https://sml.snl.no/narsissistisk_personlighetsforstyrrelse.

Sejersted, F. (2023, 5. februar). Unionsoppløsningen i 1905. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Unionsoppl%C3%B8sningen_i_1905.

Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in Organizations*. Sage.

Zaleznik, A. (1977). The Best of HBR 1977. A. Zaleznik (forf): *Managers and Leaders: Are They Different?* (s. 74-81). Harvard Business review.